

umovakh nevyznachenosti [*Working capital management under uncertainty*]. Kyiv : Center of educational literature. [in Ukrainian].

12. State Statistics Service of Ukraine (2016). *Finansy. Diyal'nist' pidpryyemstv. Ekonomichna diyal'nist'. Ekonomichna statystyka [Finances. The activities of enterprises.*

Economic activity. Economic statistics]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

13. Banos-Caballero, S., Garcia-Teruel, P. J., & Martinez-Solano, P. (2014). Working capital management, corporate performance and financial constraints. *Journal of Business Research*: Vol. 67(3) (pp. 332-338). [in English].

УДК 334.012.6

І.І. Нітман

аспірант

кафедри фінансів суб'єктів господарювання

Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів

ХАРАКТЕРИСТИКА НЕПРЯМИХ МЕТОДІВ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз регіональних програм розвитку малого та середнього підприємництва в Україні в частині нефінансових методів державної підтримки. Визначено важливість ресурсно-інформаційної підтримки та системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для малого підприємництва. Виділено основні напрями діяльності держави в цій сфері та найкращі регіональні практики, оцінено їх ефективність.

Ключові слова: малий та середній бізнес, державна підтримка, ресурсна та інформаційна підтримка, державні закупівлі, підготовка кадрів для МСП.

Nitman I. INDIRECT METHODS OF GOVERNMENTAL SUBSIDIZING OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN UKRAINE

The article offers an analysis of regional programmes for small and medium enterprise support in Ukraine, specifically the non-financial methods of governmental support. The significance of resource-and-information support, and training, re-training and advanced training system for the workers involved in small business has been acknowledged. Major directions of the governmental activity in this area have been outlined and the best regional practices have been identified with due appraisal of their efficiency.

Keywords: small and medium business, state support, resource-and-information support, state purchase, medium- and small-business worker training.

За недостатнього державного регулювання та фінансової підтримки, кризові коливання в економіці України негативно відображаються на секторі малого та середнього підприємництва (МСП). Сьогодні навколо державних та регіональних програми розвитку та підтримки МСП ведеться багато дискусій, проте на практиці, тільки 5 % суб'єктів малого бізнесу володіють внутрішнім потенціалом для самостійного розвитку [9]. Це свідчить про те, що державні механізми підтримки, що так потрібні МСП, в тому числі і непрямі методи, є недостатньо ефективними.

Вивченню питань ефективної підтримки та перспектив розвитку малого підприємництва в Україні присвячені праці таких науковців, як К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, Т. Г. Васильців, А. І. Бутенко, О. А. Балатов, М. П. Войнаренко, М. Д. Білик, Р. Д. Слав'юк та багатьох інших. Однак дослідження стану та ефективності непрямих методів державної підтримки в умовах обмеженості фінансування набуває особливої актуальності.

Метою даного дослідження є аналіз непрямих методів підтримки малого та середнього підприємництва на загальнодержавному та регіональному рівнях задля визначення дієвості та ефективності регіональних програм підтримки МСП.

З цією метою зосереджено увагу на діяльності держави в частині ресурсно-інформаційної підтримки, системи підготовки та перепідготовки кадрів для малого та середнього підприємництва, а також подано основні рекомендації щодо покращення якості непрямих методів підтримки даного сектору.

Одним з важливих факторів стабільного та успішного розвитку малого підприємництва є діяльність держави в частині ресурсної та інформаційної підтримки. З цією метою, згідно Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [4], місцевими органами виконавчої влади проводиться постійна робота щодо матеріально-технічного забезпечення суб'єктів малого підприємництва, спрощуються процедури передачі вільних нежитлових приміщень та земельних ділянок в оренду, знижуються орендні ставки та надаються пільги з орендної плати. Для цього активно створюються і оновлюються регіональні бази даних про наявність вільних виробничих та невиробничих площ, які могли б бути передані суб'єктам підприємницької діяльності в рамках ресурсної підтримки.

З метою інформаційного забезпечення підприємців та спрощення їх доступу до необхідної інформації в регіонах України на офіційних сайтах

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

адміністрацій розміщуються та постійно оновлюються актуальні для підприємництва інформаційно-аналітичні матеріали щодо різних аспектів їх діяльності, висвітлюються проблеми та перспективи розвитку підприємництва, надається оперативна інформація щодо підприємницької діяльності та виконання заходів з її розвитку.

Проаналізувавши стан виконання регіональних програм розвитку та підтримки малого та середнього підприємництва за 2012 – 2013 роки, можна виділити основні напрями діяльності та найкращі регіональні практики роботи державних адміністрацій з сектором малого бізнесу (див. табл. 1)[6].

Таблиця 1.

Найкращі практики регулювання малого та середнього підприємництва в частині ресурсної та інформаційної підтримки по регіонах в 2012 - 2013 році

	Region	Опис програми/допомоги
Матеріально – технічна допомога		
2012	Донецька область	Встановлено пільги по орендних ставках для суб'єктів МСП у Алчевську, Антрациті, Кіровську, Краснодоні, Лисичанську, Первомайську та Северодонецьку.
	Київська область	Передано суб'єктам малого підприємництва нежитлових приміщень загальною площею 358425,39 кв. м, з яких перебуває в оренді 336328,79 кв. м та передано у власність - 22096,6 кв. м
	Чернівецька область	Продано на земельних торгах право оренди на 20 земельних ділянок загальною площею 9,2849 га і у власність - 8 земельних ділянок площею 1,0726 га.
2013	Донецька область	Передано в оренду більше 2,2 тис. вільних приміщень комунальної власності площею майже 219,1 тис.кв.м
	Луганська область	Передано в оренду або у власність 1023 одиниці вільних приміщень загальною площею 366,9 тис. кв. м
	АР Крим	Загальна площа приміщень, переданих в оренду, становить 3486,3 тис. кв. м, переданих у власність – 32,3 тис. кв. м
	м. Київ	Надано в оренду та продовжено договори оренди нежитлових приміщень комунальної власності міста на загальну площу 20,0 тис. кв.м., у власність передано 16,3 тис. кв.м. нежитлових приміщень комунальної власності м. Києва.
Розміщення серед суб'єктів МСП державних (регіональних) замовлень		
2012	Донецька область	Укладено 1596 договорів на загальну суму 341,1 млн. грн.
	Рівненська область	Бюджетними установами області на тендерних умовах закуплено у 420 суб'єктів малого підприємництва продукції (товарів, робіт і послуг) на загальну суму 239,6 млн. грн.
	Вінницька область	Залучено до участі у тендерах на закупівлю товарів і послуг за рахунок державних коштів та заключні угоди із 223 суб'єктами малого підприємництва на загальну суму 94,0 млн. грн.
2013	м. Київ	Укладено 2032 договорів на загальну суму 3,0 млрд. грн.
	АР Крим	Укладено 3589 договорів на загальну суму 1230,1 млн. грн.
	Вінницька область	Укладено 1395 договорів на закупівлю товарів, робіт (послуг) на суму 1062,1 млн. грн.
	Хмельницька область	Укладено 763 договорів із суб'єктами малого підприємництва
	Сумська область	Залучено 14342 суб'єктів малого та середнього підприємництва, що у 2 рази більше, порівняно з 2012 роком, у т. ч. залучено 8566 – суб'єктів мікропідприємництва, 4518 – суб'єктів малого підприємництва, 1258 – суб'єктів середнього підприємництва, якими охоплено 29947 одиниць замовлення (87,8% до загальної кількості замовлень області). Загальна сума закупівель склала 628,6 млн. грн.
	Закарпатська область	Укладено 822 договори на суму 399,7 млн. грн. та залучено до виконання робіт/послуг за державні кошти 1018 суб'єктів підприємництва.
Інформаційне забезпечення суб'єктів малого підприємництва		
2012	У всіх регіонах	Розміщується та оновлюється актуальна інформація з питань підприємництва на офіційних веб-сайтах облдержадміністрацій
	Донецька область Луганська область	З метою підвищення обізнаності суб'єктів малого бізнесу щодо правил організації і ведення власної справи, ведуться тематичні сторінки та постійні рубрики, в яких фахівці надають кваліфіковані роз'яснення та відповідають на найбільш поширені запитання підприємців у друкованих виданнях: «Бізнес в законі», «Налоговий калейдоскоп»; «Предприниматель. Страница представителей малого и среднего бизнеса», «Антрацитовский вестник»; «Бизнес-портал», «Огни», «Власна справа», «Вісник Старобільщини»; «Предприниматель», «Груд горняка» та інші
	Херсонська область	Розміщено інформацію на сайті і проведено 833 ярмарки сільськогосподарської продукції
2013	АР Крим	Розміщено 157 інформаційних статей на інформаційно-консультаційному порталі для підприємців у розділі «Підприємництво» web-сайту Міністерства економічного розвитку і торгівлі Автономної Республіки Крим, який відвідали більше 46 тис. осіб. Проведено 6020 ярмарок і розширених продаж, створено інформаційно-консультаційний портал для підприємців (www.business-crimea.gov.ua).
	Львівська область	На веб-сторінці „Підприємництво Львівщини” (www.lvivbiz.com) розміщується інформація щодо інвестиційних пропозицій, виробничих площ, об'єктів незавершеного будівництва, вільних земельних ділянок та вільних приміщень комунального майна, які можуть передаватися в оренду або у власність.
	Донецька область	Створені сайти «Інформаційний портал для підприємців - Діловий ресурс» (resurs.fppdn.org.ua) та «Донецька відкрита бізнес-школа» (school.fppdn.org.ua), які пропонують нові інноваційні підходи у наданні послуг для підприємців, та передбачають можливість пошуку широкого асортименту ділових послуг, отримання консультацій та навчання. В рамках цих проектів в online-режимі проведено 11 семінарів та тренінгів, в яких взяли участь біля 200 підприємців, надано 780 консультаційних послуг.
	Харківська область	Харківський Регіональний фонд підтримки підприємництва співпрацює з засобами масової інформації, які оперативно висвітлюють заходи щодо виконання Регіональної Програми сприяння розвитку малого підприємництва в Харківській області на 2011-2015 роки.
	Волинська область	Розміщується та оновлюється інформація про виставково-ярмаркові заходи, проведено 2700 ярмарків сільськогосподарської продукції.
	Закарпатська область	Працює Асоціація розвитку малого і середнього бізнесу та інновацій «Ужгород-XXI-вік», на базі якої функціонує “гаряча лінія”, що забезпечує надання підприємцям безкоштовних консультацій стосовно змін в податковому законодавстві.

Певним поштовхом для місцевої влади щодо створення сприятливих умов для розвитку підприємництва стало внесення змін до Закону України «Про оренду державного та комунального майна»[3] та прийняття Закону України «Про здійснення державних закупівель»[2].

На фоні ряду позитивних зрушень, залишаються невирішеними питання підтримки експортної орієнтованості малого підприємництва, а також створення державно-приватного партнерства. Державно-приватне партнерство є перспективним напрямком співпраці держави та бізнесу, однак потребує законодавчо-нормативного регулювання. Партнерство може застосовуватись у таких сферах як розвідка родовищ корисних копалин, постачання тепла та природного газу, будівництво та експлуатація доріг, мостів, морських і річкових портів, очищення води, оброблення відходів тощо.

Необхідною умовою успішного розвитку підприємництва є також професійна підготовка та перепідготовка кадрів для сфери малого підприємства. Загалом, майже у всіх регіонах України функціонують заклади, діяльність яких спрямована на працевлаштування та підтримку підприємницьких ініціатив. Місцевими органами виконавчої влади вирішуються питання підвищення кваліфікації кадрів та навчання незайнятого населення основам підприємництва. Особливу увагу приділяється реалізації державної Програми перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємства «Українська ініціатива», згідно якої можна отримати другу вищу економічну освіту для топ-менеджерів суб'єктів підприємницької діяльності.

Важливу роль в удосконаленні системи підготовки та перепідготовки кадрів для малого підприємства, їх підвищення кваліфікації та зайнятості загалом відіграло прийняття змін і доповнень до Закону України «Про зайнятість населення»[1]. Цей Закон спрямований на підвищення рівня зайнятості населення, стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць, в тому числі з високим рівнем оплати праці, підтримку підприємницької діяльності та самозайнятості, а також до працевлаштування безробітних із соціально вразливих категорій громадян. Крім цього, він містить положення щодо мотиваційних механізмів залучення молодих працівників до роботи в сільській місцевості, підвищення конкурентоспроможності громадян протягом працездатного періоду життя тощо. Законом України передбачено надання безоплатних індивідуальних та групових консультацій з питань організації та провадження підприємницької діяльності, із залученням на громадських засадах працівників органів державної влади, які організують для фізичних осіб, що мають намір започаткувати підприємницьку діяльність або вже здійснюють таку діяльність[5].

У 2013 році через територіальні організації отримали консультації 36,2 тис. осіб. Основними питаннями є: організація та провадження підприємницької діяльності; найм персоналу; оформлення трудових відносин; державної реєстрації

суб'єктів господарювання; податкового законодавства; інші.

Державною службою зайнятості здійснюється професійне навчання безробітних на курсах підвищення кваліфікації з основ підприємницької діяльності та організація семінарів, завдяки яким відкривають власний бізнес. У 2013 р. проведено 25,4 тис. семінарів, участь у яких взяло 274,5 тис. осіб [5].

Важливо, що за рік за сприяння Державної служби зайнятості, 16,2 тис. осіб отримали одноразову допомогу по безробіттю і відкрили власну справу.

За даними моніторингу виділено основні напрями діяльності окремих регіонів щодо зайнятості населення, підготовки та перепідготовки кадрів для МСП у 2013 році (див. табл.2) [5].

Проаналізувавши ситуацію, що склалась, можемо констатувати, що проблеми у сфері підготовки кадрів для підприємництва включають:

- недостатньо розвинуту систему мультидисциплінарної освіти, коли студенти технічних спеціальностей вивчають підприємство з метою активізації впровадження своїх розробок у життя;
- відсутність механізму стимулювання підприємства в університетах, створення бізнес-інкубаторів при навчальних закладах, заохочення студентів і випускників до роботи в МСП у вільний від навчання час;
- брак державного інструментарію щодо підтримки тих МСП, що беруть на роботу студентів і випускників.

Незважаючи на ряд заходів, що здійснюються в межах регіональних програм підтримки малого та середнього підприємства, в цілому державна підтримка є доволі непослідовною і непродуманою. Регіональні програми розвитку малого підприємства переважно носять загальний характер, не враховують особливостей та можливостей конкретних регіонів, і, як результат, не орієнтовані на вирішення болючих соціально-економічних проблем регіонів та окремих територій.

На нашу думку, необхідно створювати механізми стимулювання зайнятості населення в сфері бізнесу шляхом створення прозорої та чіткої інформаційної схеми підтримки та повного супроводу на шляху до підприємницької діяльності:

Ціленаправлена політика держави в напрямку розвитку сектору МСП повинна активізувати залучення молодих спеціалістів до підприємницької діяльності шляхом:

- системи мультидисциплінарної освіти для технічних професій щодо основ започаткування власної справи для реалізації набутих вмінь;
- роз'яснювальних семінарів щодо можливостей і процедури створення приватної фірми на останніх курсах навчання у вищих навчальних закладах;
- надання ресурсної підтримки молодим початківцям;
- створення бази державних замовлень та можливості пріоритетного надання їх ще недостатньо розкритим фірмам;
- створення певних некомерційних агентств для допомоги в проходженні документарного процесу.

Основні напрями діяльності окремих регіонів щодо зайнятості населення, підготовки та перепідготовки кадрів для МСП у 2013 році.

Регіон	Напрямок діяльності	Результат, к-сть
1. Київська область	Фахова підготовка для заняття підприємницькою діяльністю	5726 безробітних
	Проведено семінарів з орієнтації на підприємницьку діяльність	435
	Проведено семінарів з орієнтації на започаткування власної справи у сфері сільського зеленого туризму	151
	Проведено семінарів для мешканців сіл	422
	Проведено презентації професій	24
	Проведено профорієнтаційних тренінгів-семінарів	163
2. Кіровоградська область	Проведено семінарів з техніки пошуку роботи	3268
	Здійснено перепідготовку за 22 професіями	2 126 безробітних
	За напрямом «Підприємець – початківець» пройшли навчання та успішно захистили бізнес-плани	683 безробітних
3. Тернопільська область	Започаткували власну справу як СПД після отримання одноразової допомоги по безробіттю	800 безробітних
	Проведено інформаційно-тематичні семінари для безробітних, у яких взяли участь близько 2,8 тис. осіб	303
	Відбулося семінарів «Від бізнес-ідеї до власної справи» для 1,7 тис. осіб	217
4. Донецька область	Проведено семінарів у районних та міських центрах зайнятості для 3,9 тис. осіб	479
	Направлено на навчання основам ведення бізнесу	783 особи
	Проведено семінарів «Служба зайнятості – працівникам села»	95
5. Сумська область	Проведено семінарів з питань ефективного ведення сільського господарства	37
	Проведено семінарів з питань організації зеленого туризму	15
	Залучено до участі у профорієнтаційних семінарах	4710 осіб
	Проведено семінарів для бажаючих започаткувати власну справу	416
6. Рівненська область	На курсах цільового призначення за навчальною програмою «Основи малого підприємництва» підвищили кваліфікацію	445 осіб
	Отримали одноразову допомогу і зайнялися підприємницькою діяльністю	421 особа, з них 19 – особи з обмеженими можливостями, 51 – сільська місцевість.
	Проведено інформаційних семінарів за напрямом «Як розпочати свій бізнес» для 1947 осіб	169
	Проведено семінари на тему «Від бізнес-ідеї до власної справи» для 2583 осіб	222
7. Івано-Франківська область	Проведено семінарів «Ефективне ведення сільського господарства»	57
	Проведено семінарів з питань організації «зеленого» туризму для 1,5 тис. осіб	51
	Проведено заходів з орієнтації безробітних громадян на підприємницьку діяльність для 10,5 тис. осіб.	1063
8. Закарпатська область	Проведено семінарів щодо зайняття підприємницькою діяльністю у сфері сільського зеленого туризму для 3 тис. осіб	271
	Проведено профорієнтаційних семінарів для 13,5 тис. осіб	1110
	Проведено семінарів на тему: «Особливості зайнятості молоді» для 2,5 тис. осіб	212
9. Луганська область	Проведено семінарів на тему: «Молодь на ринку праці» для 3,2 тис. осіб	256
	Проводилась робота 17 виїзними консультаційними пунктами в сільських місцевостях	
	Отримали консультацій спеціалістів економічних служб, податкових інспекцій, управлінь Пенсійного фонду, центрів зайнятості, юристів, агрономів	3139 осіб
10. Одеська область	В рамках Програми перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва «Українська ініціатива» навчалися	57 осіб
	В рамках Програми перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва «Українська ініціатива» отримали дипломи за профільними спеціальностями	66 осіб
11. Хмельницька область	Організовано професійне навчання (перепідготовку)	141 особа
12. Львівська область	Діє україно - польський проект «Ініціативна молодь – Регіональна система підготовки тренерів у сфері підприємництва в українській системі освіти», покликаний навчити молодь започатковувати економічну діяльність.	
13. Чернівецька область	Започатковано проект «Майстерня – світлиця народних ремесел та декоративного мистецтва», покликаний відновити творчу майстерність Буковини шляхом заснування власної справи. В рамках проекту проводяться майстер-класи з народних ремесел та декоративного мистецтва, зокрема, гончарства, ткацтва, бондарства, вишивки, бісероплетіння, батика, паперу та інших	

Активне залучення безробітних та інших категорій населення до підприємницької діяльності повинне відбуватись шляхом:

- проведення соціальних рекламно – інформаційних кампаній щодо перспектив та можливих напрямів створення власного бізнесу;

- створення чітких інформаційних схем щодо процедур започаткування бізнесу, доступності і більш стабільної інформації щодо ведення діяльності (особливо звітності, різноманітних дозвільних процедур) та прозорості в податковому навантаженні;

- ширшої доступності інформації щодо можливості ресурсної підтримки, спрощення процедури надання вільних нежитлових приміщень в оренду, створення системи орендних пільг;

- проведення семінарів та навчання з окремих видів підприємницької діяльності із залученням на соціальних засадах успішно діючих підприємців задля перейняття досвіду і вивчення всіх «підводних каменів».

Важливим чинником є також налагодження процесу державно – приватного партнерства, котрий в даний час є малоєфективним та розвивається досить повільно, проте може стати ефективним способом для створення надійного фундаменту системи інвестиційних потоків, а відтак – додатковим стимулом для розвитку малого та середнього підприємництва.

Загалом, здійснення державної підтримки потребує комплексного механізму, що включає систему інституційного забезпечення, нормативно-правового забезпечення, інформаційного, фінансового, ресурсного.

Список використаних джерел

1. Про зайнятість населення: Закон України № 5067-VI від 05.07.2012 зі змінами і доповненнями. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/5067-17>.
2. Про здійснення державних закупівель: Закон України № 1197-VII від 10.04.2014 зі змінами і доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1197-18>.
3. Про оренду державного та комунального майна: Закон України № 2269-XII від 10.04.1992 зі змінами і доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2269-12>.
4. Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні: Закон України №4618 від 22.03.2012 року. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4618-17>.
5. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – К. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/list/18>.
6. Узагальнені звіти про стан виконання регіональних та місцевих програм розвитку малого та середнього підприємництва в Україні за 2011 – 2013 роки. Державна регуляторна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info>.
7. Бережний Я. В. Щодо стимулювання розвитку підприємництва шляхом удосконалення механізму державних закупівель. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1287/>
8. Жук В.І., Баталов О.А. Щодо ефективної підтримки та перспектив розвитку малого підприємництва у регіонах. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень./Відділ регіонального розвитку.

Жук В.І., Баталов О.А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/903>.

9. Самаєва Ю. Потенціал малого бізнесу? Спасибі, не цікавить. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/potencial-malogo-biznesu-spasibi-ne-cikavit-.html>

References

1. Pro zajniatest' naselennia [About employment of population: Law of Ukraine] Zakon Ukrainy № 5067-VI vid 05.07.2012 zi zminamy i dopovnenniamy. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/5067-17>. [in Ukrainian].
2. Pro zdijsnennia derzhavnykh zakupivel' [On the implementation of public procurement: Law of Ukraine] Zakon Ukrainy № 1197-VII vid 10.04.2014 zi zminamy i dopovnenniamy. Available at:<http://zakon.rada.gov.ua/go/1197-18>. [in Ukrainian].
3. Pro orendu derzhavnoho ta komunal'noho majna [About the lease of state and municipal property: Law of Ukraine]. Zakon Ukrainy № 2269-XII vid 10.04.1992 zi zminamy i dopovnenniamy. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2269-12>. [in Ukrainian].
4. Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho ta seredn'oho pidpriemnytstva v Ukraini [About development and state support of small and middle enterprise in Ukraine: Law of Ukraine] Zakon Ukrainy №4618 vid 22.03.2012 roku. – Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4618-17>[in Ukrainian].
5. Analitychnyj zvit pro stan i perspektyvy rozvytku maloho ta seredn'oho pidpriemnytstva v Ukraini. Derzhavna rehuliatorna sluzhba Ukrainy. [Government regulator service of Ukraine. An analyst report is about the state and prospects of development of small and middle enterprise in Ukraine] Kyiv. 2014. Available at:<http://www.dkrp.gov.ua/list/18>. [in Ukrainian].
6. Uzahal'neni zvity pro stan vykonannia rehional'nykh ta mistsevykh prohram rozvytku maloho ta seredn'oho pidpriemnytstva v Ukraini za 2011 – 2013 roky. Derzhavna rehuliatorna sluzhba Ukrainy. [Government regulator service of Ukraine. Generalized reports on the state of implementation of the regional and local programs of development of small and middle enterprise in Ukraine for 2011 - 2013]. Available at: <http://www.dkrp.gov.ua/info>. [in Ukrainian]
7. Berezhnyi, Ya. V. Shchodo stymuliuвання розвитку pidpriemnytstva shliakhom udoskonalennia mekhanizmu derzhavnykh zakupivel. Analitychna zapyska [Facilitating the development of entrepreneurship by improving mechanisms of public procurement. Policy Brief]. Available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1287> [in Ukrainian].
8. Zhuk V.I., Batalov O.A. Schodo efektyvnoi pidtrymky ta perspektyv rozvytku maloho pidpriemnytstva u rehionakh. Analitychna zapyska. [In relation to effective support and prospects of development of small enterprise in regions. Policy Brief]. Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzhen'.Viddil rehional'noho rozvytku. Zhuk V.I., Batalov O.A. Available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/903> [in Ukrainian].
9. Samajeva Ju. Potencial malogho biznesu? Spasybi, ne cikavytj[Potential small business? Thanks, not interested]. Available at: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/potencial-malogo-biznesu-spasibi-ne-cikavit-.html> [in Ukrainian].